

ФІГУРЫ ДАБАЎЛЕННЯ Ў ПАЭТЫЧНАЙ МОВЕ МІХАСЯ СКОБЛЫ

Мова паэзіі ўяўляе сабой складанае па генезісе ўтварэнне, вывучэнне якога прыцягвае ўвагу даследчыкаў яшчэ з часоў антычнасці. Як слушна заўважае І. І. Каўтунова, “Паэтычнае маўленне стварае свае пазітыўныя моўныя каштоўнасці, якія пераўтвараюць маўленне ў мову мастацтва. У паэтычным маўленні ўзбагачаецца семантыка моўных сродкаў і з найбольшай паўнатай ажыццяўляюцца сэнсавыя патэнцыі мовы” [1, с. 4].

Выразнасць, асаблівая рытміка-інтанацыйная структура як асноўны арганізуючы пачатак паэтычнага маўлення, непасрэдным чынам адлюстроўваецца ў экспрэсіўных магчымасцях фігур паэтычнага сінтаксісу, заснаваных на паўторах.

Фігуры паэтычнага сінтаксісу, заснаваныя на паўтаральнасці моўных адзінак, атрымалі назву фігур дабаўлення.

Паўтор уяўляе сабой парушэнне пэўнай сінтагматычнай паслядоўнасці, таму пераўтвараецца ў экспрэсіўны сінтаксічны прыём. Паўтарацца могуць гукі, марфемы, словы, словазлучэнні і нават сказы. Таму выдзяляюцца розныя віды паўтораў – *фанетычныя, марфемныя, лексічныя і сінтаксічныя*.

Фанетычны паўтор заснаваны на паўторы гукаў і іх спалучэнняў, а гукавая арганізацыя вершаванай мовы з’яўляецца адным з важнейшых прыёмаў экспрэсівізацыі паэтычнага тэксту. Фанетычныя паўторы надзвычай разнастайныя і прадстаўлены ў паэзіі Міхася Скоблы такімі стылістычнымі фігурамі, як *алітарацыя, асананс, гукавая анафара, гукавая эпіфара, гукавое кальцо і полісіндэтон*.

Алітарацыя – старажытны стылістычны прыём узмацнення выразнасці паэтычных твораў, заснаваны на паўторы аднародных зычных гукаў у вершаваных радках:

*Трыста летаў спяліў жалуды,
Дзвесце памятаў голас Адамаў.*

Сто ў душло не пускаў халады –

Свечку ставіў на ім на Дзяды.

Смерць сустрэў у абдымках кайданаў [3].

Асананс – стылістычны прыём, які прадвызначае сугучнасць галосных гукаў у рыфме ці паўтарэнне аднолькавых галосных. Як і алітарацыя, асананс дапамагае паэту падкрэсліць асобныя словы, узмацніць інтанацыйна-гукавую выразнасць верша, надаць яму асаблівую мілагучнасць:

Мора востравам

Мроіла сонечным,

Мокры восеньскі

Бераг адсоўваючы [3];

Каханы трыццаць тры разы
І трыццаць тры разы пракляты,
Я ўкленчу там пад абразы...

Мне страшна будзе йсці дахаты [2].

Для вершаў М. Скоблы характэрна частае выкарыстанне такога віду паўтору, як гукавая анафара.

Да гукавой анафары адносіцца ўжыванне ў пачатку вершаваных радкоў адных і тых жа гукаў або іх спалучэнняў:

І кожнай былцы вечнае наўме,
І мурашу прымроіцца бяссмерце.
І будзе ў борце одумна пчале,
Забудзецца ручай пра шлях няблізкі... [3].

Схіляюцца ў светлай пакоры,
Дазволіў якую Ўсявышні,
Да гэтай святой, непадсуднай,
Да гэтай звычайнай старой [3].

У паэтычнай мове М. Скоблы ўжываецца і супрацьлеглая анафары фігура – гукавая эпіфара, якая заснавана на паўтарэнні аднолькавых гукаў у канцы вершаваных радкоў ці строф:

Верш безабаронны – што ж вы, што жэ?!
Пад ножэ.

Край, дзе ліўні ходзяць басаножэ –
пад ножэ.

Бесядзь і зеленавокі Сожэ –
пад ножэ.

Маладзік, бяссоння не трывожэ...
Пад ножэ [4, с. 7].

Эпіфара надае паэтычным радкам Міхася Скоблы мастацкую выразнасць, глыбіню і змястоўнасць. Паэт вельмі часта выкарыстоўвае гэтую фігуру для ўзмацнення пачуццёвага напалу выказвання, падкрэслівання пэўнай думкі, стварэння кампазіцыйнага і рытмічнага малюнка.

Даволі часта ў паэтычных радках М. Скоблы сустракаецца такая фігура паэтычнага сінтаксісу, як гукавое кальцо.

Гукавое кальцо – паўтарэнне аднолькавых гукаў ці гукаспалучэнняў на пачатку і ў канцы асобных радкоў:

Крыж, ды півоні, ды мясачык...

Выйсці на волю

Хацеў да людзей –

Дротам звязаны веснічкі [2].

І алені ўстаюць на калені.

На парэпанных лапах яліц

Выпаўз ельнік на мокрае ўзлессе,

І глядзела вада з каляін... [2].

Кальцо адыгрывае значную структурна-кампазіцыйную ролю і нясе ў сабе сэнсава-эмацыйную нагрузку: гукі, словы ці радкі, якія “бяруць тэкст” у кальцо, – апорна моцны момант тэксту, у іх – тая асноўная думка, у якой, магчыма, ідэйны змест верша.

Да стылістычных фігур, заснаваных на паўторы, адносіцца і полісіндэтон.

Полісіндэтон (або шматзлучнікавасць) – фігура паэтычнага сінтаксісу, сутнасць якой заключаецца ў выкарыстанні адных і тых жа злучнікаў паміж сказами і аднароднымі членамі сказа. Полісіндэтон выкарыстоўваецца з мэтай перадачы маўлення эмацыянальнага, напружанага:

*І месяц, і ясныя зоры,
І сонца, і ў квецені вішні,
І сонны асвер па-над студняй,
І белых капусніцаў рой –
Схіляюцца ў светлай пакоры... [3].
Ды няма аб што бразнуцца,
каб пасыпаўся тынк са сцяны,
каб пахіснуліся вушакі,
каб спыніўся спалоханы запознены
цягнік [4].*

Полісіндэтон выдзяляе кожны аднародны член, падкрэсліваючы яго ролю, і адначасова стварае адзінства пералічэння, узмацняючы выразнасць выказвання. У паэтычнай мове М. Скоблы полісіндэтон запавольвае тэмп паэтычнага выказвання і надае яму ўзнёсласць.

Найбольш цікавымі і частымі ў паэтычнай мове Міхася Скоблы з'яўляюцца марфемныя паўторы, калі могуць паўтарацца каранёвыя ці афіксальныя марфемы. Паводле пазіцыі і размяшчэння ў паэтычным радку яны бываюць кантактныя і дыстантныя. У паэзіі М. Скоблы пераважаюць дыстантныя каранёвыя паўторы. Яны выконваюць ролю звязнасці, узмацнення сэнсу і ідэйнай значнасці паўтораных слоў, а таксама аб'ядноўваюць размешчаныя на пэўнай адлегласці адзінкі тэксту і спалучаюць іх паміж сабой.

***Салавей** мой месяцавокі
Салавеў і суцішваў спеў.
Знерваваны і адзінокі,
Па-над студняй асвер рыпеў [4].
Ты з крымскіх гор у снах маіх бяжыш
У слухае вясёлкавае лета.
Кахай мяне, **каханая**, любі ж –
Адзінае, чаго як ласкі звыш,
Спакон вякоў вымольвае паэта [4].
У касцёле – **маліся** й кленчы.
З цёмнай крыпты
Сырой зімою
У **малітву** прасіўся... [4].
Здымкі класіка. Профіль. Анфас.
Лёс, выходзіць, вас **песціў** і **лёсціў**.
Выдавалі штомесячна вас –
Нават гітсавы Пушкін зайздросціў [4].*

Адным з відаў частковага паўтору ў паэзіі Міхася Скоблы з'яўляецца афіксальны, як правіла, прэфіксальны паўтор. Гэты від паўтору актуалізуе значэнне афіксальных марфем і садзейнічае рытмізацыі маўлення:

*І лес **заплача**, **зарагоча**,
Заскача, **задрыжыць**, **закленчыць**,
Прадацца д'яблу не **захоча**
І ў немым сполаху **закленчыць** [4].*

Аквачаўны. Аквалісты.

Аквасцяжына. Акваклумбы.

Аквапаветра. Акваты [4].

Марфемныя паўторы дазваляюць паэту структурна выдзеліць найбольш значныя ў сэнсавых адносінах словы, умела абыграць сугучнасць іх знешняй формы і адметнасці значэння.

Лексічныя паўторы звязаны з паўтарэннем асобнай лексемы ў паэтычных радках. У паэзіі Міхася Скоблы найбольш пашыраны *лексічная анафара, паліптатон і эпанодас*.

Лексічная анафара – паўтарэнне аднолькавых слоў у пачатку вершаваных радкоў. Паўтараемая лексічная адзінка можа адносіцца да розных часцін мовы. Найчасцей у паэтычнай мове аўтара паўтараецца займеннік і назоўнік:

Ён прахалоду нёс засмяглым вуснам,

Ён целы атуляў салодкім хмелем,

Ён затуляў нас воблакам спакусным,

Ён налятаў дажджом свавольна-смелым [4].

Верш няўзнак становіцца маленнем.

Верш, нібы ружанец, не парвеш.

Верш – тастамант прышлым накаленням.

Верш – як галаснік у проймах веж [4].

Паліптатон – фігура маўлення, заснаваная на паўторы аднаго і таго ж слова ў розных формах. Граматычная змена лексемы стварае дадатковы стылістычны эфект і павышае экспрэсіўнасць выказвання:

Абручамі задушаны дуб,

Бы ў каморы кадушка з расолам!

Не загадана лекаваць.

Дуба даў – пацвяляюцца здані.

Дзе ж мы будзем волю кавець,

Як дубоў на радзіме не стане? [3].

Касавурыца моўчкі ішкаляр

На Купалу-ордэнаносца.

Вось Купалу машына вязе,

Вось Купала заняты гаворкаю.

Вось Купала стаіць у чарзе –

Не па хлеб, па аўтограф да Горкага [4].

Эпанодас – фігура маўлення, якая ствараецца паўторам слоў у сказе ў адваротным парадку. Такі незвычайны паўтор слоў з асаблівай сілай падкрэслівае значэнне паўтораных слоў, выдзяляе іх з кантэксту, акцэнтуюе на іх увагу:

І ў тым гатэліку заспаным,

Стамлёным частаю гульбой,

Я быў на небе. Сёмым самым.

На самым сёмым быў з табой [3].

І зноў тысячы рук,

Не знайшоўшы прывычнае клямкі,

хапаюць і тузаюць,

тузаюць і хапаюць [5].

Эпанодас называюць люстраным паўторам. У ліку іншых прыёмаў ён вызначаецца сваёй арыгінальнасцю і вялікім экспрэсіўным патэнцыялам.

Трэба адзначыць выпадкі выкарыстання ў вершах М. Скоблы даволі рэдкай і цікавай з’явы – сімплакі – фігуры, у якой спалучаецца анафара і эпіфара – адначасовы паўтор слоў у пачатку і ў канцы сумежных радкоў:

*Каханая, пад калясніцай Феба
Сінее пазалочанае неба,
А мне, як хлеб штодзённы ты патрэбна,
А мне, як сон штоночны, ты патрэбна [4].*

*Самыя пяшчотныя рукі –
матчыны.*

*Самыя лепшыя песні –
матчыны.*

*Самыя мудрыя словы –
матчыны.*

*Самае страшнае на свеце –
праклён Маці [2].*

Сінтаксічныя паўторы звязаны з паўтарэннем у паэтычнай мове аднолькавых сінтаксічных канструкцый. Да іх адносяцца сінтаксічная анафара і сінтаксічная эпіфара.

Сінтаксічная анафара – паўтарэнне ў пачатку радкоў аднолькавых ці аднатыпных сінтаксічных канструкцый:

*Пакіньце мне іх боскі спеў.
Пакіньце мне, – я не манах,
Што зачыніўся ў змрочнай келлі... [2].*

Толькі ў лазні мы ўсе – адно.

Толькі ў лазні усё відно.

Лазня – свята ў будзённы дзень.

Лазня ў дружбе – асноў аснова.

Толькі ў лазні сквірчыць камень.

Толькі ў лазні – свабода слова [3].

Сінтаксічная анафара павышае эмацыянальнасць паэтычнага выказвання, узвышае яго тон, кампазіцыйна арганізуе, аб’ядноўвае асобныя радкі. Анафара ў паэтычнай мове М. Скоблы выконвае структурна-семантычную і экспрэсіўную функцыі: гарманічна ўпарадкоўвае славесна-вобразныя пабудовы або лагічна паслядоўна разгортвае думкі і спрыяе ўзмацненню інтанацыйнага і эмацыянальнага напружання.

Таксама сустракаюцца ў вершах паэта адзінкавыя выпадкі ўжывання сінтаксічнай эпіфары, калі паўтараюцца аднолькавыя сінтаксічныя канструкцыі ў канцы паэтычных радкоў:

*Усходзіла сонца – ён біў,
Заходзіла сонца – ён біў,
Пра клопат астатні забыў –
Ён волі хацеў для пагоні [5].*

Выяўленчыя функцыі эпіфары звязаны з “канцэнтрацыяй увагі на вынік, на яго непазбежнасць, прадвызначанасць” [6, с. 289]. З дапамогай эпіфары падкрэсліваецца стабільнасць, бяспрэчнасць канчатковага вываду.

Такім чынам, аналіз функцыянальна-прагматычнай прыроды стылістычных фігур паэтычнага сінтаксісу, заснаваных на паўторах, дазваляе зрабіць вывад аб іх значным эмацыянальным, вобразным, эстэтычным напам’яненні ў паэтычнай

мове Міхася Скоблы. Разгледжаныя сродкі паэтычнага сінтаксісу дапамагаюць паэту перадаць свой душэўны стан, адлюстравать дынамізм і напружанасць дзеяння, надаюць паэтычнаму выказванню велічнасць і ўзнёсласць.

ЛІТАРАТУРА

1. *Сковородников, А. П.* Синтаксис текста / А. П. Сковородников – М. : Наука, 1979. – 368 с.
2. *Скобла, М.* Вечны Зніч [Электронны рэсурс] / М. Скобла // Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка. – 2014. – Рэжым доступу : http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9949. – Дата доступу : 01.05.2020.
3. *Скобла, М.* Вочы Савы [Электронны рэсурс] / М. Скобла // Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка. – 2014. – Рэжым доступу : http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9951. – Дата доступу : 01.04.2020.
4. *Скобла, М.* Нашэсце Поўні [Электронны рэсурс] / М. Скобла // Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка. – 2014. – Рэжым доступу : http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9953. – Дата доступу : 01.04.2020.
5. *Скобла, М.* Акно для матылькоў [Электронны рэсурс] / М. Скобла // Беларуская Інтэрнэт-Бібліятэка. – 2014. – Рэжым доступу : http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=9954. – Дата доступу : 01.04.2020.
6. *Хазагеров, Т. Г.* Общая риторика : курс лекций. Словарь риторических приемов : учеб. пособие для вузов по направлению «Филология» / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина. – Ростов н/Д. : Феникс, 1999. – 317 с.